

Korpusni pristopi za identifikacijo metafore in metonimije: primer metonimije v korpusu g-KOMET

Špela Antloga

Fakulteta za elektrotehniko, računalništvo in informatiko, Univerza v Mariboru
Koroška cesta 46, 2000 Maribor
s.antloga@um.si

Povzetek

Prepoznavanje vrednosti in razširjenosti metaforičnih in metonimičnih izrazov v jeziku je v zadnjih dvajsetih letih vodilo k povečanemu zanimanju za sistematično identifikacijo in luščenje tovrstnih figurativnih izrazov v korpusih posameznih jezikov. Izraze, pri katerih potekajo konceptualne preslikave, ki sodelujejo pri metaforičnih in metonimičnih procesih, je namreč težko izluščiti iz korpusa, ki niso posebej označeni za namene raziskovanja figurativnega jezika. V članku predstavim najpogostejše metode luščenja metaforičnih in metonimičnih izrazov iz jezikovnih korpusov ter na primeru korpusa g-KOMET, ki je ročno označen za metaforične in metonimične izraze v slovenskem govornem jeziku, ponazarjam poskus sistematizacije metonimičnih prenosov.

Corpus approaches to metaphor and metonymy identification: The case of metonymy in g-KOMET

Recognizing the value of metaphorical and metonymic expressions in language has in the last two decades led to increased interest in the systematic identification and extraction of figurative expressions in various language corpora. Expressions in which conceptual mappings that participate in metaphorical and metonymic processes take place are difficult to extract from a corpus that is not specifically annotated for the purposes of figurative language research. We describe prevailing methods of searching for metaphorical and metonymic expressions in language corpora. Using the manually annotated corpus for metaphorical and metonymic expressions in the Slovene spoken language g-KOMET, we try to systemize some of the prevailing annotated metonymical mappings.

1. Uvod

Jezik in mišljenje sta tesno povezana. Naše mišljenje je tako zapleteno, da z jezikom nismo vedno zmožni vsega »neposredno« izraziti, zato za razlago sveta uporabljamo različne jezikovno-kognitivne postopke, med drugim metafore in metonimije. Korpusnih raziskav metafore in metonimije ter tudi drugih oblik figurativnega jezika v slovenščini je malo. Čeprav so v zadnjem desetletju korpusne metode raziskovanja slovenščine postale uveljavljena empirična paradigma v jezikoslovju predvsem na področjih, povezanih z leksikologijo in slovnico ter jezikovno rabo, področje figurativnega jezika, ki je sicer na teoretski ravni dobilo zagon z razmahom teorije konceptualne metafore in metonimije (Lakoff in Johnson, 1980; Lakoff in Turner, 1989; Lakoff, 1993), pri tem trendu nekoliko zaostaja (Bedkowska-Kopczyk, 2016; Antloga, 2020c). Eden od možnih razlogov je pomanjkanje enotne in uspešne metode za sistematično identifikacijo metaforičnih in metonimičnih izrazov v že obstoječih korpusih, ki niso posebej označeni za konceptualne preslikave. Posledično so se za sistematično analizo konceptualnih struktur v jeziku jezikoslovci zatekli k izgradnji korpusov z označenimi potencialnimi metaforičnimi in metonimičnimi izrazi, ki pa so časovno zamudni in zahtevajo veliko prilagoditev označevalnih shem ciljnemu jeziku raziskovanja.

V prispevku bodo opisane različne bolj ali manj uveljavljene metode identifikacije metaforičnih in metonimičnih izrazov v obstoječih (splošnih) korpusih besedil z vsemi prednostmi in slabostmi. Kot eden od virov za sistematično analizo metaforičnih in metonimičnih izrazov v slovenskem govornem jeziku bo predstavljen korpus G-KOMET, ki je nastal v okviru

razpisa CLARIN 2021. Na primeru korpusa g-KOMET bo predstavljen poskus sistematizacije in klasifikacije najpogostejših označenih metonimičnih prenosov v slovenskem govornem jeziku.

2. Opredelitev metafore in metonimije v kognitivnem jezikoslovju

Ena od ključnih ugotovitev sodobnega pogleda na metaforo in metonimijo je, da metafor in metonimij ne uporabljamo zgolj za jezikovno sporazumevanje, temveč da v metaforah in metonimijah tudi mislimo. V tem duhu konceptualno teorijo metafore zanimajo zlasti načini mentalne organizacije konceptov, s pomočjo katerih človek osmišlja stvarnost, ki ga obdaja, in družbo, v kateri živi (Bratož, 2010). Za jezikoslovce so bila tovrstna vprašanja sprva svojevrsten izziv, saj zahtevajo pogled preko meja področja jezikoslovja na druge discipline, kot so psihologija, nevroznanost, filozofija in druge vede, ter s tem predpostavljajo interdisciplinaren način dela. Konec sedemdesetih let prejšnjega stoletja se je tako zgodil t. i. kognitivni preobrat, ki je metaforo in metonimijo iz jezikovne ravni prenesel na konceptualno, miselno raven. Metaforo in metonimijo so začeli obravnavati kot konceptualni mehanizem, s pomočjo katerega se vedenje o konkretnih pojavih in izkušnjah projicira na številne abstraktne domene. Na primer čas običajno konceptualiziramo kot prostor, čustva kot naravne sile, organizacije kot organizme ali stroje (Bratož, prav tam).

2.1. Metafora

Po sodobni definiciji metafore torej niso samo jezikovni izraz, ampak v njih tudi razmišljamo. Med različnimi teoretičnimi pristopi, ki so se posvečali preučevanju metafore, je danes pri raziskovanju metafore in metaforičnosti izrazov ena najvidnejših teorija konceptualne metafore, ki so jo razvili George Lakoff in njegovi sodelavci (Lakoff in Johnson, 1980; Lakoff in Turner, 1989). Po omenjenem teoretičnem modelu so metafore bistven element človekovega spoznavanja in sredstvo, ki nam omogoča, da razumemo in doživljamo eno izkušnjsko področje ali domeno (*domain*) s pomočjo (v okviru) drugega. Prenos poteka s t. i. medpodročnimi preslikavami (*cross-domain mappings*) med izhodiščnim področjem (*source domain*), ki je običajno konkretnije, in ciljnim področjem (*target domain*), ki je bolj abstraktno.

2.2. Metonimija

Tradicionalna retorika je metonimijo obravnavala predvsem kot retorično figuro, torej je o njej razmišljala kot o jezikovnem pojavu, kot o predmetu figurativnega jezika (Radden in Kövecses, 1999). Tudi Aristotel ni povsem prepoznal značilnosti metonimije in jo je pojmoval kot podtip metafore (Bernjak in Fabčič, 2018). Podobno definicijo metonimije zasledimo tudi v sodobnih slovarjih, npr. v Slovarju slovenskega knjižnega jezika.¹ Jakobson (1956) je poudaril inherentnost metonimije v jeziku in izpostavil pojem bližine kot temeljni princip metonimije. Kognitivni jezikoslovci se opirajo na ta in podobna stališča in razširijo fenomen metonimije na pojmovno-pomenski mehanizem, ki omogoča strukturiranje jezika ter mišljenja, torej deluje kot centralno sredstvo v procesu konceptualizacije. Lakoff in Johnson (1980: 46–52) metonimijo definirata na ravni konceptualizacije kot pojmovno operacijo ali kognitivni proces, v katerem eno, izhodiščno entiteto uporabimo zato, da nam omogoča mentalni dostop do druge, ciljne entitete znotraj določene pojmovne domene. Torej metonimijo obravnavata kot pojmovno-pomenski mehanizem, ki strukturira ne samo jezik, ampak tudi naše mišljenje. Če pri metafori prihaja do preslikave z enega konceptualnega področja na drugo, metonimija vključuje samo eno domeno, saj do preslikave med dvema elementoma prihaja v okviru ene same domene. Lakoff in Johnson (1980) poudarjata, da je tako kot metafora tudi metonimija konceptualne narave in da gre za fenomen, ki igra osrednjo vlogo pri strukturiranju našega vedenja o svetu. Kövecses (2002) pravi, da je metonimija kognitivni proces, v katerem do določene konceptualne entitete (cilja) pridemo s pomočjo druge konceptualne entitete (sredstva). Z drugimi besedami, ena konceptualna entiteta je referenčna točka, ki omogoča mentalni dostop do druge konceptualne entitete.

Bolj shematično primerjavo konceptualne metafore in metonimije predstavlja Tabela 1.

	metafora	metonimija
funkcija konceptualnega razmerja	sklepanje na podlagi podobnosti	referencialnost

¹ »metonimija-e ž lit. besedna figura, za katero je značilno poimenovanje določenega pojma z izrazom za kak drug predmetno, količinsko povezan pojem«.

narava konceptualnega razmerja	podobnost	(logična) povezava

Tabela 1: Razlikovanje med metaforo in metonimijo.
Povzeto po Feyaerts (2012).

3. Metode luščenja metaforičnih (in metonimičnih) izrazov v korpusih

V povezavi z metaforo in metonimijo sta zaradi pomanjkanja ustrezne metodologije problematična predvsem (sistematična) identifikacija in luščenje ustreznih podatkov iz splošnega jezikovnega korpusa. Konceptualne preslikave, ki sodelujejo pri metaforičnih in metonimičnih procesih, namreč niso neposredno povezane s posameznimi jezikovnimi oblikami in jih je težko izluščiti iz korpusa, ki niso posebej označeni za namene raziskovanja figurativnega jezika. S kombinacijo avtomatskega in ročnega luščenja podatkov iz splošnih korpusov so se v drugih jezikih izoblikovale naslednje metode identifikacije metaforičnih (in metonimičnih) izrazov (Stefanowitsch, 2006):

Ročno luščenje metaforičnih besed iz korpusa se je uveljavilo zaradi potrebe po (bolj) sistematični analizi konceptualne metafore in metonimije, tako da je branju besedila v korpusu sledilo sistematično izpisovanje metaforičnih in metonimičnih izrazov (Semino in Masci, 1996). Seveda je bilo delo zamudno in obsegovno omejeno, predvsem pa neizkoriščeno z vidika količine podatkov v korpusu, a vsekakor bolj sistematično kot zanašanje na sporadične primere ali primere, ki niso izhajali iz dejanske jezikovne rabe. Kljub temu so kognitivistom očitali subjektivnost, neempiričnost in nekonsistentnost pri prepoznavanju (iskanju) in razlagi konceptualnih metafor in metonimij (npr. Tummers et al., 2005; Wasow in Arnold, 2005).

Metaforični in metonimični izrazi so v izhodiščni domeni preslikave vedno povezani z neprenesenimi (nefigurativnimi) leksikalnimi enotami. Zato je bila kot odziv na kritike naslednja stopnja korpusnega pristopa k figurativnemu jeziku **iskanje izhodiščne domene po ključnih besedah** oziroma identifikacija metafor na podlagi potencialnih izhodiščnih domen (pomensko polje, za katerega se predpostavlja oziroma je bilo že ugotovljeno, da sodeluje pri metaforičnih preslikavah, kot so na primer *srce, ogenj, boj, potovanje* ipd.). Iskanje lahko poteka preko posameznih besed v konceptualni strukturi ali preko skupine besed, ki so pomensko povezane (na primer *ogenj, plamen, vročina, pogoreti, zgoreti, plameti, vzplameti* ipd.). Z ročnim pregledovanjem rezultatov je bila določena potencialna metaforičnost izraza in nato ciljna domena metaforične preslikave (npr. LJUBEZEN, JEZA ipd.). Postopoma so se začeli izoblikovati sezname ključnih besed izhodiščnih domen za identifikacijo metafor v posameznih jezikih. Jezikoslovci so nato na podlagi seznamov raziskovali metafore v različnih jezikih, kontekstih in diskurzih (Hanks, 2004; Koller, 2006).

Postopna uveljavitev identifikacije metaforičnih in metonimičnih izrazov v korpusih z iskanjem po ključnih

besedah izhodiščne domene je vodila k zanimanju za raziskovanje figurativnega jezika v konkretnjših, bolj specifičnih domenah, npr. v političnem diskurzu, v ekonomiji, športu ipd. V teh primerih pristop, usmerjen v izhodiščno domeno, ni bil učinkovit, saj bi zahteval predhodno poznavanje vira preslikave (izhodiščne domene), ki bi lahko bil potencialno najden v ciljni domeni. Zato se je uveljavila metoda **iskanja ciljne domene s seznamom ključnih besed izhodiščnih domen**. Za učinkovito identifikacijo metaforičnih in metonimičnih izrazov s ključnimi besedami ciljne domene je potrebna velika količina reprezentativnih in enotematskih besedil, ki so povezana z iskano ciljno domeno. To je relativno enostavno pri »konkretnih« ciljnih domenah, kot so zgoraj našteje POLITIKA, EKONOMIJA, ŠPORT, težje pa bi bilo iskanje metaforičnih in metonimičnih izrazov s ciljnimi domenami, kot so na primer ČUSTVOVANJE, UMSKA AKTIVNOST, ZAZNAVANJE ipd. (nekaj rešitev ponuja Tissari, 2003). Drugi problem, povezan s tovrstno identifikacijo metafor v korpusu, pa je, da bi identificirali le tiste izhodiščne domene, ki so povezane z izrazi, katerih pogostnost je v ciljni domeni tako visoka, da so se uvrstili na seznam ključnih besed ciljnih domen. Analiza metaforičnih prenosov torej ne bo celovita in sistematična.

Z združitvijo obeh predhodno navedenih metod se je uveljavila metoda **iskanja stavkov, ki vsebujejo ključne besede tako izhodiščne kot ciljne domene**, predvsem v obliki avtomatskega luščenja metaforičnih izrazov. Kljub temu metoda še vedno zahteva poglobljen ročni pregled izluščenih podatkov zaradi možnih enakopisnic ali neprenesene pomena obeh izrazov v stavku. Problem je tudi, da je za tako iskanje potreben zelo izčrpen seznam besed z obeh domen, saj je sicer iskanje nepopolno. Poleg tega je ta metoda bolj uporabna za raziskovanje že poznanih konceptualnih struktur, metafor in metonimij, manj pa za sistematično identifikacijo (novih oziroma vseh) konceptualnih struktur.

Nekaj poskusov identifikacije metaforičnih izrazov je potekalo tudi s t. i. **kazalniki metaforičnosti**, to so metajezikovni izrazi, ki napovedujejo oziroma signalizirajo metaforično rabo. Goatly (1997) kot metaforične signalizatorje navaja izraze, kot so *metaphorically/figuratively speaking* (metaforično/figurativno rečeno, v prenesenem pomenu), *so to speak* (tako rekoč/če tako rečem), intenzifikatorje *literally* (dobesedno), *actually* (pravzaprav) ali celo ortografska znamenja, kot so narekovaji, poševni tisk ipd. S to metodo lahko sicer izluščimo relativno malo metaforičnih izrazov, vendar lahko po drugi strani opazujemo jezikovne okoliščine, ko je metaforična raba v besedilu namerno (ali nenamerno) eksplicitno signalizirana (Skorczynska in Ahrens, 2015).

Ena od zadnjih uveljavljenih metod je **iskanje po korpusu, označenem s konceptualnimi preslikavami**. Prvi korpus, označen s konceptualnimi preslikavami v

obliki indirektna, direktna in implicitna metaforična besede² v štirih besedilnih tipih (časopisna besedila, strokovna besedila, literarna besedila in konverzijska besedila) za angleški jezik³ je leta 2012 razvila skupina raziskovalcev, ki se je poimenovala Praglejazz. Ob tem je razvila postopek za ugotavljanje metaforičnih besed v besedilu, poimenovan MIPVU (Steen et al., 2010), da bi omogočila objektivnejšo, natančnejšo in bolj sistematično (jezikoslovno) analizo metaforičnih izrazov v različnih besedilih. Temeljno izhodišče za označevanje metaforičnih besed pri tem postopku je ugotavljanje razmerja med osnovnim in kontekstualnim pomenom besede. Pri tem je treba za vsako leksikalno enoto ugotoviti, ali se njen konkretni kontekstualni pomen razlikuje od njenega osnovnega pomena. Postopek je s prilagoditvami značilnostim posameznih jezikov sprožil zanimanje za identifikacijo metaforičnih izrazov in metafor v češčini (Pavlas et al., 2018), litovščini (Urbonaitė, 2016), madžarščini (Babarzy in Bencze, 2010), poljščini (Risinski in Mahula, 2015), srbsščini (Bogetić, 2019) ter za izdelavo korpusov metafor v ruščini (Badryzlova in Lyashevskaya, 2017), hrvaščini (Despot et al., 2019) in kitajščini (Lu in Wang, 2017). Eden od poskusov oblikovanja korpusa metafor v slovenščini, ki bi omogočal jezikoslovno analizo metaforičnih izrazov in metafor v različnih besedilih ter ponujal možnost za prepoznavanje kulturnospecifičnega pomena metafor, je korpus metafor KOMET 1.0 (Antloga, 2020a) in njegovo nadaljevanje z dodanimi transkripcijami govornega jezika korpus g-KOMET (Antloga in Donaj, 2022).

4. Korpus g-KOMET

Korpus g-KOMET⁴ (korpus metaforičnih in metonimičnih izrazov v govornem jeziku) je nadgradnja pisnega korpusa metaforičnih izrazov in metafor KOMET 1.0 s transkripcijami (po)govora v obsegu 52.529 besed. Nadgradnja vključuje tudi definiranje in ročno dodajanje novih oznak v primerjavi s korpusom KOMET 1.0, in sicer oznak za idiome in metonimije. Besedilo za korpus je bilo izluščeno iz korpusa GOS. Glede na željeno velikost našega korpusa smo iz vsake datoteke korpusa GOS izbrali 5 % besedila. Pri tem smo naključno izbrali začetno izjavo⁵ govora in dodajali zaporedne izjave govora, dokler nismo dosegli zelene velikosti. Če smo velikost dosegli sredi izjave, smo dodali tudi vse preostale besede v njej. S tem smo dosegli končno velikost korpusa 52.529 besed z enako uravnovešenostjo besedila, kot je prisotna v korpusu GOS. Korpus torej vključuje uravnovežen nabor transkripcij informativnega, izobraževalnega, razvedrilnega, zasebnega (telefonski pogovor, osebni stik) in nezasebnega (telefonski pogovor, osebni stik) diskurza. Če je bila beseda zapisana tako v pogovorni kot normalizirani obliki, smo prevzeli normalizirano obliko. Pri tem se nekatere pogovorne besede zapišejo kot dve besedi v normalizirani obliki, npr. »nemo« v »ne bomo«. Pri izluščanju besedila smo odstranili časovne oznake in oznake za menjavo govornih

² Ne gre za označevanje metafor, ampak besed, ki se potencialno lahko realizirajo kot metafore.

³ Gl.

<http://www.vismet.org/metcor/search/showPage.php?page=start>.

⁴ Projekt izdelave korpusa je bil financiran v okviru projekta CLARIN.si 2021. Korpus je dostopen na naslovu <http://hdl.handle.net/11356/1293>.

^{5,6} Izjavo in govorno vlogo razumemo, kot sta opredeljeni v specifikacijah za transkribiranje GOS, gl. Zwitter Vitez et al., 2009.

vlog,⁶ saj začetki in konci izluščenega dela besedila niso hkrati začetki in konci govornih vlog. Ohranili pa smo druge oznake, npr. smeh, hrup, in prekinjene besede oz. napačne začetke. Za označevanje je bilo uporabljeno orodje Q-CAT (Brank, 2019).

4.1. Označevanje metaforičnih besed (oznake MRWi, MRWd, MFlag in WIDL)

Označevanje metaforičnih besed je temeljilo na postopku za identifikacijo metafor MIPVU (Steen et al., 2010),⁷ ki omogoča sistematično identifikacijo jezikovne metafore. Identificirani so bili jezikovni izrazi, ki imajo potencial, da jih ljudje realiziramo kot metafore. Za vsako leksikalno enoto v besedilu je bil določen njen osnovni pomen (po SSKJ) in njen pomen v kontekstu. Če se je kontekstualni pomen razlikoval od osnovnega pomena te besede, je bila beseda označena kot metaforična beseda (MRW). Označenim metaforičnim besedam je bila nato pripisana informacija o tem, ali gre za (1) indirektno metaforo (MRWi), (2) direktno metaforo (MRWd) ali (3) mejni primer (WIDL). Označeni so bili tudi (4) metaforični signalizatorji (MFlag).⁸ Korpus je označevala ena oseba.

4.2. Označevanje stalnih besednih zvez (oznaka idiom)

Označene so bile večbesedne enote, katerih pomen je različen od pomena posameznih sestavin večbesedne enote. Vsaj ena sestavina v označeni stalni besedni zvezi je bila torej rabljena metaforično.

4.3. Uvrščanje v pomensko polje metaforičnega prenosa (oznaka frame)

Označeni metaforični izrazi in stalne besedne zveze so bili uvrščeni v pomenska polja, ki funkcionirajo kot sistem kategorij, ki so strukturirane glede na določen kontekst, ki jih motivira. Pomensko polje omogoča, da znotraj določene pomenske kategorije (npr. naravni pojavi, čas, prostorska orientacija, družina, premikanje itd.) poiščemo metaforične izraze, ki so lahko potencialno uresničitev neke konceptualne strukture. V korpusu g-KOMET je bilo označenim metaforičnim besedam in stalnim besednim zvezam določenih 65 pomenskih polj.

4.4. Označevanje metonimij

Če se pri metaforah dogaja preslikava z enega izkušenskega področja na neko drugo izkušenskega področje, se pri metonimijah preslikava dogaja znotraj enega področja, pri čemer ugotavljamo razmerje med obema entitetama preslikave. Ugotovljenim metonimičnim izrazom je bilo določenih 45 tipov metonimične preslikave.

Označeni elementi	Število označenih besed (odstotek); $\Sigma = 52.529$ besed
metaforične besede	728 (1,38 %)
idiomi	256 (0,49 %)
metonimije	744 (1,42 %)
pomenska polja	65

⁷ Metaphor Identification Procedure Vrije Universiteit (MIPVU).

Tabela 2: Označeni figurativni elementi v korpusu g-KOMET.

5. Analiza in klasifikacija označenih metonimičnih izrazov v korpusu g-KOMET

Čeprav sta bili od samih začetkov kognitivnega jezikoslovja predmet zanimanja kognitivne semantike tako metafora kot metonimija, je bila pozornost vseskozi usmerjena zlasti na metaforo. Še danes je raziskovanje metonimije v primerjavi z metaforo zelo marginalno, čeprav številni jezikoslovci prepoznavajo ključni pomen metonimije v vsakdanjem jeziku in poudarjajo raznovrstne metonimične relacije kot načine organizacije konceptualne strukture (Bratož, 2010). V korpusu g-KOMET je bilo označenih 744 metonimičnih izrazov, ki jim je bila dodana ena od 54 oznak za različne metonimične prenose.

Tip metonimičnega prenosa	Odstotek glede na vse označene metonimične izraze v korpusu g-KOMET
splošno za specifično	16,8 %
institucija za osebo (skupino)	9,7 %
del za celoto	7,1 %
rezultat dejanja za dejanje	6,4 %
ime za delo	6,3 %
lastnost za osebo	6 %
smer za cilj	5,6 %
celota za del	3,6 %
predmet za aktivnost	3,6 %
kraj za osebo (skupino)	3,5 %
last za aktivnost	2,1 %
del telesa za osebo (skupino)	1,6 %
sredstvo dejanja za rezultat dejanja	1,3 %
ideologija za osebo (skupino)	1,3 %
dejanje za rezultat dejanja	1,2 %
stavba za institucijo	1,2 %
podjetje za delavca (skupino)	1,2 %
kraj za dogodek	1,2 %

Tabela 3: Najpogostejši označeni metonimični prenosi v odstotkih glede na vse označene metonimične izraze v korpusu g-KOMET.

Namesto tradicionalne opredelitve tipov metonimije glede na metonimični prenos (gl. zgoraj) navajam še alternativno, vsebinsko delitev metonimije, kot izhaja iz

⁸ Za podrobnejšo razlago metodoloških izhodišč za definiranje označevalne sheme glej Antloga 2020a.

označenega korpusa g-KOMET. Delitev izhaja iz predpostavke, da lahko metonimije kategoriziramo glede na vrsto pojmovne vsebine, do katere se dostopa preko metonimije. Konceptualna metonimija je tako klasificirana glede na to, katero konceptualno vsebino aktivira v metonimičnem prenosu. Navedeni so zgolj tipi metonimije, ki so najpogostejši v korpusu g-KOMET. Za smiselne zaključke o vlogi metonimije v govornem jeziku/konverzaciji bi bila nujna primerjava z zastopanostjo in vlogo metonimije tudi v negovornjenih besedilih.

5.1. Metonimija STVAR ZA X

Metonimije STVAR ZA X so metonimije, katerih cilj (predvideni referent) je STVAR, do katere se dostopa s pomočjo referenčne vsebine, ki je z njo povezana v istem idealiziranem kognitivnem modelu. Metonimije STVAR ZA X lahko razdelimo v podkategorije glede na konceptualno izhodišče metonimičnega prenosa:

STVAR ZA STVAR

Metonimični prenos omogoča neposredni mentalni dostop do stvari preko neke druge stvari ali njene vloge ali funkcije v situaciji, ki jo ta stvar opravlja.

(...), da *kozica* vre 20 do 25 minut (...) →
POSODA (kozica) NAMESTO VSEBINE (vode v kozici)

STVAR ZA ČLOVEKA (SKUPINO)

(...) so samo še *bobni* igrali (...)
INŠTRUMENT NAMESTO GLASBENIKA, KI IGRA TA
INŠTRUMENT

STVAR ZA LASTNOST

(...) vidi *mercedesa* ko se pogleda v ogledalo (...)
AVTO NAMESTO VRLINE/POMANJKLJIVOSTI

STVAR ZA DODODEK

(...) na *rdeči preprogi* (...) znova zablestela (...)
SVAR NA DOGODKU NAMESTO CELOTNEGA
DOGODKA

5.2. Metonimija LASTNOST ZA X

Pri metonimijah LASTNOST ZA X je za cilj (predvideni referent je LASTNOST) prenosa pomembno, da je posameznik ali skupina znotraj kategorije »idealnih članov« te kategorije, kar je pogojeno z bližino posameznika ali skupine idealu, ki ga postavlja standardni referent, npr. stereotipna lastnost (ki nadomesti preostale lastnosti), vidna lastnost (ki nadomesti čustvene lastnosti) ipd. Glede na konceptualno izhodišče metonimičnega prenosa v korpusu g-KOMET jih lahko razdelimo v dve skupini:

LASTNOST ZA SKUPINO

(...) taka mesta ki so (...) pa *črni* so tam (...)
ČRNA BARVA NAMESTO TEMNOPOLTIH LJUDI

LASTNOST ZA OSEBO

(...) *najlepša* danes (...)
IZGLED OSEBE NAMESTO OSEBE

5.3. Metonimija OSEBA ZA X

Metonimije OSEBA ZA X so pogoste metonimije, pri katerih prihaja do prenosa človekove dejavnosti, rezultatov

dejavnosti, prostora dejavnosti ipd. na osebo, ki opravlja to dejavnost. Razdelimo jih lahko v naslednje podkategorije:

OSEBA ZA AKTIVNOST

(...) zadnjič gledal *nogometiške* (...)
OSEBA, VKLJUČENA V AKTIVNOST, NAMESTO
AKTIVNOSTI

OSEBA ZA TEORIJU

(...) vsi citirajo *Žižka* (...)
PREDSTAVNIK TEORETIČNEGA PRISTOPA
NAMESTO IZHODIŠČ TEGA PRISTOPA

OSEBA ZA LOKACIJO

(...) pa pri *zdravniku* sto let čakala (...)
OSEBA, KI OPRAVLJA DEJAVNOST, NAMESTO
PROSTORA, KJER SE OPRAVLJA DEJAVNOST

5.4. Metonimija LOKACIJA ZA X

Pri metonimijah LOKACIJA ZA X je LOKACIJA uporabljena za priklic ene ali več entitet, ki so na tej lokaciji. Ker sta lokacija in to, kar se nahaja na lokaciji, v nekakšni prostorski relaciji, bi lahko tovrstne metonimije opredelili tudi kot DEL ZA CELOTO. Metonimije LOKACIJA ZA X lahko razdelimo v podkategorije:

LOKACIJA ZA DOGODEK

(...) to mi je ostalo od *Otočca* (...)
KRAJ, KJER JE POTEKAL DOGODEK, NAMESTO
DOGODKA

LOKACIJA ZA INSTITUCIJO

(...) se zmenijo na *Čufarjevi* (...)
IME ULICE NAMESTO STAVBE NA TEJ ULICI

LOKACIJA ZA STVAR

(...) da sem kar *McDonald's* prinesla domov (...)
RESTAVRACIJA NAMESTO JEDI V RESTACRACIJI

LOKACIJA ZA OSEBO (SKUPINO)

(...) *gostilna* pa vse čisto tiho (...)
PROSTOR, KJER SE ZADRUŽUJE OSEBA (SKUPINA),
NAMESTO OSEBE (SKUPINE) V TEM PROSTOTRU

Metonimije lahko opazujemo tudi glede na vidik, ki določa izhodišče/sredstvo (vehikel) metonimičnega prenosa. Pogled izhaja iz predpostavke kognitivnega jezikoslovja, da ima konceptualna metonimija izkustvene in spoznavne temelje, njene jezikovne uresničitve pa so samo ena od možnih oblik, skozi katere se izraža. Zato kognitivizem uporabi pojem *idealiziranih kognitivnih modelov* (IKM), ki predstavljajo abstrakcijo človekovih izkustev. Delujejo kot abstrahirane sheme, ki delno zajemajo naše vedenje o svetu. Za kognitivne pristope je primarno vprašanje, zakaj izberemo prav določeno konceptualno entiteto za metonimični izraz, in ne neke druge. Na tej podlagi (razširjeno po Radden in Kövecses, 1999) lahko označene metonimične izraze opazujemo tudi:

- z vidika povezave med pogostnostjo metonimičnega prenosa in **človekovim izkustvom** (npr. metonimični prenosi v korpusu g-KOMET *splošno za specifično* (125) : *specifično za splošno* (3); *konkretno za abstraktno* (7) : *abstraktno za konkretno* (3); *definirano za*

nedefinirano (2) : *nedefinirano za definirano* (0)). Zaradi lažjega razumevanja je bolj verjetno, da bodo metonimični prenosi potekali s splošnega na specifično, s konkretnega na abstraktno ipd. Povezanost z visoko pogostnostjo označenih tovrstnih metonimičnih prenosov v korpusu je ena od bistvenih (najpogostejših) funkcij metonimije, tj. referencialna funkcija, ki je nekakšna bližnjica za označevanje kompleksnega in abstraktnega pojava z enostavnejšim, konkretnejšim in razumljivejšim pojavom (izrazom);

- z vidika povezave med pogostnostjo metonimičnega prenosa in **kulturno preferenco** (v korpusu g-KOMET lahko opazujemo različne kulturnospecifične metonimične prenose *lastnost za osebo* (45), *lastnost za stvar* (9), *lastnost za institucijo* (1), *posameznik za skupino* (4), *ideologija za človeka (skupino)* (11), *ustanova za človeka (skupino)* (72) ipd.). Te pojmovne sheme združujejo posamezne elemente, povezane z našim kulturnospecifičnim vedenjem o svetu, družbi, konvencijah in običajih. V konkretni jezikovni situaciji pogosto kontekst in izkustvo določata, kateri segment enciklopedičnega vedenja se bo profiliral kot pomemben in se jezikovno realiziral.

6. Nadaljnje delo

Identifikacija in analiza metonimičnih in metaforičnih izrazov s korpusnega vidika imata v slovenščini pred sabo še dolgo pot. Čeprav so nekatere metaforične preslikave in metonimični prenosi univerzalni oziroma prisotni v več jezikih, je unikatna njihova frekvenca pojavljanja v posameznih jezikih, njihova realizacija in vpetost v kulturnospecifične elemente jezikovnega prostora. Za nadaljnjo analizo metaforičnih izrazov v slovenskem jeziku bo zanimiva primerjava korpusa KOMET 1.0, v katerem so označene metaforične besede v zapisanem jeziku, in korpusa g-KOMET, ki vsebuje govorjena besedila v obliki transkripcij. Ker so bile v korpus g-KOMET dodane tudi oznake za metonimične prenose, je eden od naslednjih ciljev tudi sistematična analiza metonimije v govorjenem jeziku.

7. Literatura

- Špela Antloga. 2020a. *Korpus metafor KOMET 1.0*. Slovenian language resource repository CLARIN.SI. <http://hdl.handle.net/11356/1293>.
- Špela Antloga. 2020b. Korpus metafor KOMET 1.0. V: *Jezikovne tehnologije in digitalna humanistika [elektronski vir]: zbornik konference: 24.–25. september 2020*, str. 176–170. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino.
- Špela Antloga. 2020c. Vloga metafor in metaforičnih izrazov v medijskem diskurzu: analiza konceptualizacije boja. V: J. Vogel, ur., *Slovenščina – diskurzi, zvrsti in jeziki med identiteto in funkcijo*, str. 27–34. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Špela Antloga in Gregor Donaj. 2022. *Korpus g-KOMET*. Slovenian language resource repository CLARIN.SI. <http://hdl.handle.net/11356/1490>.
- Yulia Badryzlova in Olga Lyashevskaya. 2017. *Metaphor Shifts in Constructions: the Russian Metaphor Corpus*. V: *Computational construction grammar and natural language understanding: Papers from the 2017 AAAI Spring Symposium*. The AAAI Press.
- Anna Babarczy in Idiko Bencze. 2010. The automatic identification of conceptual metaphors in Hungarian texts: A corpus-based analysis. V: *LREC 2010 Workshop on Methods for the Automatic Acquisition of Language Resources: Proceedings*, str. 31–36.
- Elizabeta Bernjak in Melanija Fabčič. 2018. Metonimija kot konceptualni in jezikovni pomen. *Anali PAZU HD* 4/1-2: 11–23. Združenje Pomurska akademsko znanstvena unija.
- Agnieszka Bedkowska-Kopczyk. 2016. Začutiti in občutiti: kognitivna analiza pomensko-skladenjskih lastnosti dveh predposkiskih tvorjenk iz glagola čutiti. V: E. Kržišnik in M. Hladnik, ur., *Toporišičeva obdobja*, str. 41–48. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Ksnenija Bogetić. 2019. Linguistic metaphor identification in Serbian. V: S. Nacey in T. Krennmayr, ur., *MIPVU in Multiple Languages*, str. 203–226. Amsterdam: John Benjamins.
- Janez Brank. 2019. *Q-CAT Corpus Annotation Tool*. Slovenian language resource repository CLARIN.SI, ISSN 2820-4042, <http://hdl.handle.net/11356/1262>.
- Silva Bratož. 2010. Metafore našega časa. Fakulteta za management, Koper.
- Janez Brank. 2019. Q-CAT Corpus Annotation Tool, Slovenian language resource repository CLARIN.SI, ISSN 2820-4042, <http://hdl.handle.net/11356/1262>.
- Kristina Despot, Mirjana Tonković, Mario Brdar, Benedikt Perak, Ana Ostroški Anić, Bruno Nahod in Ivan Pandžić. 2019. MetaNet.HR: Croatian Metaphor Repository. V: *Metaphor and Metonymy in the Digital Age. Theory and Methods for Building Repositories of Figurative Language*, str. 123–146. Amsterdam: John Benjamins.
- Kurt Feyaerts. 2012. Refining the Inheritance Hypothesis: Interaction between metaphorical and metonymic hierarchies. V: A. Barcelona, ur., *Metaphor and Metonymy at the Crossroads: A Cognitive Perspective*, str. 59–78. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Raymond W. Gibbs. 1999. Researching Metaphor. V: *Researching and applying metaphor*, str. 29–47. Cambridge: Cambridge University Press.
- Stefan Gries in Anatol Stefanowitsch. 2004. Extending collocation analysis: A corpus-based perspective on 'alternations'. *International Journal of Corpus Linguistics* 9/1: 97–129.
- Adrew Goatly. 1997. *The Language of Metaphors*. London & New York: Routledge.
- Patrick Hanks. 2004. The syntamatics of metaphor and idiom. *International Journal of Lexicography* 17/3: 245–274.
- Roman Jakobson. 1956. The Metaphoric and Metonymic Poles. V: *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast*, str. 41–47. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Veronika Koller. 2006. Of critical importance: Using electronic text corpora to study metaphor in business media discourse. V: A. Stefanowitsch in S. Gries, ur.,

- Corpus-Based Approaches to Metaphor and Metonymy*, str. 237–266. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Zoltan Kövecses. 2002. *Metaphor: A practical Introduction*. Oxford/New York: Oxford University Press.
- George Lakoff. 1993. The contemporary theory of metaphor. V: Andrew Ortony, ur., *Metaphor and thought*, str. 202–251. Cambridge: Cambridge University Press.
- George Lakoff in Mark Johnson. 1980. *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press.
- George Lakoff in Mark Turner. 1989. *More than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor*. The University of Chicago Press.
- Xiaofei Lu in Ben Pin Yun Wang. 2017. Towards a metaphor-annotated corpus of Mandarin Chinese. *Language Resources and Evaluation* 51/3: 663–694.
- Klaus-Uwe Panther in Günter Radden. 1999. The potentiality for actuality metonymy in English and Hungarian V: K. U. Panther in G. Radden, ur., *Metonymy in Language and Thought*, str. 333–357. Amsterdam: John Benjamins.
- Dalibor Pavlas, Ondřej Vrabel' in Jiří Kozmér. 2018. Applying MIPVU Metaphor Identification Procedure on Czech. V: *Proceedings of the Workshop on Annotation in Digital Humanities co-located with ESSLLI 2018*, str. 41–46. Sofia, Bulgaria.
- Pragglejaz Group. 2007. MIP: A method for identifying metaphorically used words in discourse. *Metaphor and Symbol* 22 (1): 1–39.
- Günter Radden in Zoltan Kövecses. 1999. Toward a theory of metonymy. V: K.-U. Panther in G. Radden, ur., *Metonymy in language and thought*, str. 17–60. Amsterdam: John Benjamins.
- Maciej Rosiński in Joanna Marhula. 2015. MIPVU in Polish: On Translating the Method. *RaAM Seminar 2015*.
- Elena Semino in Michela Masci. 1996. Politics is football: metaphor in the discourse of Silvio Berlusconi in Italy. *Discourse and Society* 7/2: 243–269.
- Elena Semino. 2017. Corpus linguistics and metaphor. V: *The Cambridge Handbook of Cognitive Linguistics*, str. 463–476. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hanna Skorczynska in Kathleen Ahrens. 2015. A corpus-based study of metaphor signaling variation in three genres. *Text & Talk. An Interdisciplinary Journal of Language Discourse Communication Studies* 35(3): 359–381.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika, druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja*. www.fran.si.
- David Staller. 1993. Two Kinds Of Metonymy. V: *31st Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics*, str. 87–94. Association for Computational Linguistics: Columbus, Ohio.
- Gerard J. Steen, Aletta G. Dorst, Berenike J. Herrmann, Anna A. Kall, Tina Krennmayr in Tryntje Pasma. 2010. *A method for linguistic metaphor identification. From MIP to MIPVU*. Amsterdam: John Benjamins.
- Anatol Stefanowitsch. 2006. Corpus-based approaches to metaphor and metonymy. V: A. Stefanowitsch in S. Th. Gries, ur., *Corpus-Based Approaches to Metaphor and Metonymy*, str. 1–17. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Elen Tissari. 2003. *LOVEscapes: Changes in Prototypical Senses and Cognitive Metaphors Since 1500*. Societe Neophilologique.
- Jose Tummers, Kris Heylen in Dirk Geeraerts. 2005. Usage-based approaches in Cognitive Linguistics: A technical state of the art. *Corpus Linguistics and Linguistic Theory* 1(2): 225–261.
- Justina Urbonaitė. 2016. Metaphor identification procedure MIPVU: an attempt to apply it to Lithuanian. *Taikomoji kalbotyra [Applied Linguistics]* 7: 1–25.
- Thomas Wasow in Jennifer Arnold. 2005. Intuitions in linguistic argumentation. *Lingua* 115: 1481–1496.
- Beatrice Warren. 2002. An alternative account of the interpretation of referential metonymy and metaphor. V: R. Dirven in R. Pörings, ur., *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast*, str. 113–133. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Ana Zwitter Vitez, Jana Zemljarič Miklavčič, Marko Stabej in Simon Krek. 2009. Načela transkribiranja in označevanja posnetkov v referenčnem govornem korpusu slovenščine. V: M. Stabej, ur., *Infrastruktura slovenščine in slovenistike*, str. 437–442. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.